

О. Ю. Наєнко,
аспірант, Академія муніципального управління

ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ У ПРОЦЕСІ СТАБІЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджено фіскальну політику як важливий інструмент стабілізації економіки, проаналізовано стан виконання Зведеного і Державного бюджетів України, узагальнено засоби фіскальної політики, які можуть впливати на економічну ситуацію.

A fiscal policy as important instrument of stabilizing of economy is probed in the article, the states of execution of summary and state budgets of Ukraine are analysed, facilities of fiscal policy, which can influence on an economic situation, are generalized.

Ключові слова: фіскальна політика, податок, трансфертні виплати, державні закупівлі, безробіття, інфляція, Бюджетна система України, Державний бюджет України, бюджетний дефіцит.

ВСТУП

У останні роки загострилися дискусії з приводу ролі держави, а саме — державного регулювання, в соціально-економічному розвитку країни. Рівновагу та стабільність національної економіки забезпечує макроекономічне регулювання — механізм, за допомогою якого в національній економіці досягається рівновага за повної зайнятості. Фіскальна політика держави належить до найдієвішого засобу макроекономічного регулювання, яка відповідно до основних цілей стабілізаційної політики, здійснюється з метою цілеспрямованого впливу на обсяг національного виробництва, рівень безробіття та інфляції. Розвиток економічної системи України залежить від вибору оптимальної моделі бюджетної та фінансової стабільності, визначення механізму ефективного управління економікою. В сучасних умовах панування світової фінансової кризи та економічної нестабільності виникає необхідність дослідження саме фіскальної політики як засобу стабілізації економіки. Цим зумовлені вибір теми дослідження та її актуальність.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У історії економічної думки чимало шкіл присвячували свої дослідження державному регулюванню економіки. Найвідоміший представник класичної школи А. Сміт у фундаментальній праці "Дослідження

про природу і причини багатства народів" здійснив теоретичне дослідження ринкової економіки. Як і інші представники даної школи, вважав ринкову економіку здатною до саморегулювання. Він стверджував, що економіка керується "невидимою рукою", яка спрямовує її на виробництво потрібного товару найкращої якості. Розробив теорію податків, стосовно якої всі податки сплачуються з прибутку капіталіста. А. Сміт сформулював чотири основних правила оподаткування: пропорційність, визначеність, зручність, необтяжливість. Учнем А. Сміта був Д. Рікардо, який розвинув та доповнив ідеї свого вчителя. Д. Рікардо вважав, що всі податки у будь-якому разі впливають або на капітал, або на дохід. Він дійшов такого висновку: податки — це "велике зло".

Ряд вчених обґрунтовують необхідність втручання держави у функціонування ринкової економіки шляхом стимулювання сукупного попиту та інвестицій. Зокрема, йдеться про Дж. Кейнса, А. Хансена, Н. Калдора, Р. Лукаса та ін. Дж. Кейнс та представники неокейнсіанства вважали, що фіскальна політика є рушійною силою економічного зростання. Лауреати Нобелівської премії М. Фрідмен та Дж. Стіглер стверджують, що роль уряду має бути незначною.

Деякі сучасні вітчизняні вчені, зокрема О. Міняйло, активно вивчають фіскальну політику в системі важелів стимулювання національної

економіки. С. Буряк розглядає взаємодію фіскальної політики та фінансового сектора. А. Мярковський зосереджується на аналізі напрямів впливу бюджетної політики на сучасному етапі соціально-економічного розвитку. В. Каліцька оцінює вплив фіскальної системи на фінансовий стан і процеси капіталоутворення підприємств.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Основою статті є оцінка теоретичних підходів і розкриття сутності фіскальної політики держави, детальний аналіз стану виконання Зведеного та Державного бюджетів України, розроблення пропозицій щодо фіскальної політики як засобу стабілізації економіки, визначення її ролі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Фіскальна політика має значний вплив на сукупний попит і пропозицію шляхом вилучення частини грошових потоків через оподаткування та перерозподіл бюджетних коштів з метою досягнення загальнодержавних цілей економічного, політичного і соціального характеру. Першочерговим завданням держави є стабілізація економіки, яка реалізується інструментами фіскальної політики через маніпулювання державними видатками й оподаткуванням.

Здебільшого розглядають такі фіскальні інструменти державного регулювання: 1) податки, які скорочують приватні витрати, внаслідок чого забезпечують можливість здійснення державних витрат; 2) витрати державних коштів, які спонукають підприємства виробляти певні товари та послуги, а також трансфертні виплати, що забезпечують певний рівень доходів деяким верствам населення; 3) регулювання або контроль, які стимулюють певну економічну діяльність чи змушують відмовитися від неї.

Розглядаючи вплив фіскальної політики на економіку, слід враховувати, що її заходи тісно пов'язані з державним бюджетом. Цей процес пояснюється тим, що будь-які зміни у фіскальній політиці супроводжуються відповідними змінами у державному бюджеті. Так, змінюючи рівень податкових ставок, держава змінює обсяг податкових надходжень до бюджету, а змінюючи обсяг державних закупівель, вона впливає на його видатки. Метою фіскальної політики є досягнення стабілізаційного ефекту в економіці, тобто збільшення обсягів виробництва, зменшення безробіття та зниження інфляції. Отже, фіскальна політика, виконуючи стабілізаційну функцію, водночас виконує і бюджетну функцію.

Бюджетна система України складається з Державного бюджету України та місцевих бюджетів (їх налічується 11785). Сукупність показників усіх бюджетів, що входять до

складу бюджетної системи, становить зведений бюджет.

Державний бюджет як економічна категорія відображає реальні економічні відносини між державою та іншими економічними суб'єктами з приводу акумуляції та використання централізованого фонду грошових ресурсів країни, призначених для виконання функцій держави шляхом розподілу та перерозподілу ВВП. Державний бюджет як основний фінансовий план держави — це грошовий вираз кошторису доходів та витрат держави за певний період часу. Формування фінансових ресурсів відображується в доходах бюджету, а їх використання — в його видатках. Доходи бюджету формуються за рахунок усіх податкових, неподаткових та інших надходжень, які здійснюються на безповоротній основі, включаючи трансферти, дарунки, гранти. Видатки бюджету відображують кошти, що спрямовуються на фінансування запропонованих державних програм і заходів, за винятком коштів, призначених на погашення основної суми державного боргу та повернення надмірно сплачених до бюджету сум.

Залежно від співвідношення між доходами і видатками бюджет може бути збалансованим або незбалансованим, тобто мати дефіцит або профіцит. Бюджетний дефіцит виникає тоді, коли доходи бюджету не покривають його видатки, а бюджетний профіцит — коли доходи бюджету перевищують його видатки.

У табл. 1 наведені дані, що характеризують стан Державного і Зведеного бюджетів за січень-грудень 2008 року. Можемо побачити, що загальна сума доходів як Державного, так і Зведеного бюджету збільшилася в порівнянні з показниками за 2007 рік на 39,6% і 35,4% відповідно. Податкові надходження до Державного бюджету за звітний період становили 167883,4 млн грн., що на 43,9% більше від надходжень за січень-грудень 2007 року. Неподаткові надходження також збільшилися на 25,4%.

Аналізуючи касові видатки, також спостерігається їх збільшення на 38,6% (Державний бюджет) та 36,8% (Зведений бюджет). Зокрема, касові видатки загального фонду державного бюджету проведено на: повернення громадянам втрат від знецінення грошових заощаджень, чорнобильські соціальні програми, трансферти Пенсійному фонду, вузькі програми.

Отже, з таблиці чітко бачимо, що Зведений бюджет виконано з дефіцитом у сумі 14183,1 млн грн., а Державний бюджет з дефіцитом у сумі — 12500,7 млн грн. Наявність дефіцитного бюджету в нашій країні свідчить про нераціональне використання дохідного фонду, а також відчувається податковий тягар на суб'єкти національної економіки, що у свою чергу призводить до скорочення обсягів виробництва.

Таблиця 1. Показники виконання Державного та Зведеного бюджетів України за січень-грудень 2008 року

Показники	Фактичне виконання, млн грн.		Темпи росту у порівнянні з відповідним періодом минулого року у відсотках	
	Державний бюджет України	Зведений бюджет України	Державний бюджет України	Зведений бюджет України
Доходи	231686,3	297844,6	139,6	135,4
Податкові надходження	167883,4	227164,8	143,9	140,9
Неподаткові надходження	52817,6	60495,2	125,4	124,6
Доходи від операцій з капіталом	2125,3	6702,4	120,1	105,2
Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	135,2	135,2	129,4	129,4
Цільові фонди	1022,7	3347,0	109,9	91,9
Видатки	241454,5	309216,2	138,6	136,8
Поточні видатки	215855,1	268036,7	145,4	143,1
Капітальні видатки	25599,4	41179,5	99,1	106,4
Довідково: обслуговування державного боргу	3774,7	4264,8	112,7	115,9
Кредитування	2732,5	2811,4	-	-
Фінансування («-» — дефіцит, «+» — профіцит)	12500,7	14183,1	-	-
Запозичення	17675,6	17917,1	168,4	147,5
Погашення	6028,2	7111,6	93,2	107,8

Щодо боргу, то у січні-грудні 2008 року погашення основної суми боргу Державного бюджету становило 6028,2 млн грн. Погашення внутрішнього боргу дорівнювало 3659,7 млн грн., зовнішнього боргу — 2368,4 млн грн.

Фіскальна політика може впливати на стабілізацію економічної ситуації шляхом підвищення державних видатків, тим самим стимулювати збільшення номінального доходу населення (за даними Державного комітету статистики, доходи населення України за січень-грудень 2008 року становили 856,6 млрд грн.), що на 37,4% більше, ніж в 2007 р. і зумовлює вищий рівень споживання. Іншим підходом до вирішення цієї проблеми є розмежування бюджетних витрат на споживання і на розвиток. В Україні спостерігається саме така система, оскільки складовими державних фінансів є бюджет та фонди цільового призначення.

Інструментом стимулювання національної економіки є також податкова система. Податкові ставки, пільги, квоти, штрафні санкції, визначення об'єкта і суб'єкта оподаткування, а також джерела сплати податку дають можливість безпосередньо впливати на доходи суб'єктів національної економіки, обсяги споживання та заощадження тощо. Зниження податків стимулює зростання приватних витрат і сукупної пропозиції, а зростання — призводить до їх скорочення.

Отже, доходи відображають процес формування бюджетних ресурсів, тоді як видатки опосередковують процес їх використання. Вилучення частини фінансових ресурсів підприємств призводить до зменшення їхніх фінансових можливостей і можливостей населення задовольняти власні потреби. Бюджетні видатки, навпаки, збільшують ці можливості, а в окремих випадках можуть

задовольняти потреби повністю.

У залежності від економічної ситуації, що склалася в країні, реалізується стимулююча (у період спаду) або стримуюча фіскальна політика (коли виникає значна інфляція).

ВИСНОВОК

З огляду на викладений матеріал можна зробити такий висновок: на сучасному етапі розвитку виникає реальна необхідність збільшення державних видатків, що сприятиме збільшенню номінального доходу населення і водночас впливатиме на економічну ситуацію.

У свою чергу, ми пропонуємо: 1) обирати фіскальну політику лише з урахуванням економічної ситуації; 2) у здійсненні фіскальної політики керуватися не лише інтересами економічного зростання, але й суспільною корисністю; 3) фіскальна політика повинна відповідати принципам прозорості, чіткості та визначеності.

Отже, фіскальна політика є вагомим інструментом державного регулювання економіки і передбачає всеохоплююче планування, аналіз, оцінку і контроль.

Література:

1. Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Баластрик Л.О. Макроекономіка: підручник. — К.: Знання, 2005. — 851 с.
2. Гончарук А.Г. Вплив бюджетної політики на розвиток національної економіки // Фінанси України. — 2006. — № 12.
3. Міняйло О. Фіскальна політика у системі важелів стимулювання національної економіки // Банківська справа. — 2008. — № 4. — С. 81—94.
4. Савченко А.Г. Макроекономіка: підручник. — К.: КНЕУ, 2007. — 448 с.
5. Інформація Міністерства фінансів України www.minfin.gov.ua. Стаття надійшла до редакції 04.11.2009 р.